

7. Pilíř E. Sociální stabilizace

Cíl pilíře	PILÍŘ E: Sociální stabilizace			
	Odstranění bariér rozvoje souvisejících se sociální nestabilitou a lepší využití lidského potenciálu k proměně a rozvoji krajů			
Strategické cíle	E.1 Stabilizace sociální situace a snížení sociálních rozdílů	E.2 Zvýšení bezpečnosti a pocitu bezpečí	E.3 Zvýšení atraktivity bydlení a zajištění kvalitní občanské vybavenosti a atraktivní nabídky služeb	E.4 Zvýšení patriotismu a aktivního životního stylu
	<i>Způsoby měření:</i> - Počet příjemců sociálních dávek - Objem vyplacených sociálních dávek - Index sociálního vyloučení (ASZ) - Snížení počtu sociálně vyloučených lokalit (SVL) - Snížení počtu osob žijících v SVL - Začleňování osob v SVL	<i>Způsoby měření:</i> Index kriminality a počet trestných činů a přeštoků – výběr závažnějších kategorií (https://kriminalita.policie.cz/) - Podíl osob v exekuci - Celkový počet exekucí - Celková vymáhaná částka (mapa exekucí)	<i>Způsoby měření:</i> - Podíl neobydlených bytů - Počet nově vybudovaných sociálních bytů	<i>Způsoby měření:</i> - Volební účast - Objem finančních prostředků rozdělených z grantových schémat měst, obcí a krajů na občanské aktivity - Migrační saldo (při odečtení vlivu počtů ukrajinských uprchlíků)
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Snížení počtu osob ohrožených chudobou. ▪ Rozvíjení kontinuální práce s rodinami v sociálně vyloučených lokalitách. ▪ Věcné a územní prohloubení Koordinovaného přístupu k sociálnímu vyloučení ▪ Podporování sociálního podnikání a sociálních inovací ▪ Udržení dětí ve vzdělávacím systému 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Intenzivní prevence kriminality a sociálně patologických jevů prostřednictvím primární prevence ve vzdělávacích zařízeních a jiných institucí ▪ Podporování komunitních, prorodinných aktivit a aktivit zaměřených na zdravé a bezpečné stárnutí ▪ Výuka finanční gramotnosti ve školách i u dospělé populace ▪ Zlepšování stavu fyzického prostředí sídel 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nastavení koordinovaného přístupu státu, příslušné obce, vlastníků bytů ▪ Budování nabídky startovacích a motivačních bytů pro začínající a do regionů přicházející pracovní síly, širší nabídka bydlení ▪ Zajištění kvalitní občanské vybavenosti a služeb ▪ Zajištění standardů dostupnosti a práhů efektivity občanského vybavení⁶¹ ▪ Podporování vzniku sociálních bytů pro všechny typy cílových skupin ▪ Podporování komunitních služeb a služeb návazných na reformní procesy v sociální oblasti 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dlouhodobé, trvalé, systematické podporování identifikace občanů s regionem ▪ Podporování pozitivní image regionů ▪ Podporování aktivit občanské společnosti ▪ Rozvíjení činnosti kulturních organizací a institucí <ul style="list-style-type: none"> ▪ Podporování participativních aktivit občanů při strategických plánovacích procesech
Co se změní				

⁶¹ Viz TA ČR Beta – TB050MMR001 - Metodika MMR Standardy dostupnosti veřejné infrastruktury (Maier a kol.)

Cíl: Odstranění bariér rozvoje souvisejících se sociální nestabilitou a lepší využití lidského potenciálu k proměně a rozvoji krajů.

Cílem pilíře je (i) stabilizace sociální situace a snížení sociálních rozdílů, (ii) zvýšení bezpečnosti a pocitu bezpečí, (iii) zvýšení atraktivity bydlení, (iv) zvýšení patriotismu a aktivního životního stylu.

Sociální stabilita má významný podíl na kvalitě života v krajích. Ohrožení sociálním vyloučením a sociální vyloučení se dotýká výrazného počtu občanů kraje, kteří se ocitli v nepříznivé sociální situaci. Zejména u těžkých životních událostí může docházet k výrazným změnám v možnostech plnohodnotné účasti na ekonomice, veřejném životě i v soukromých aktivitách. Lidé ocitající se v nepříznivé sociální situaci a jejich rodiny představují skupinu občanů, která potřebuje výraznou podporu, a to jak ze strany formálních institucí, tak ze strany odborníků věnujících se poskytování sociálních služeb či dalším návazným aktivitám, a v neposlední řadě také podporu svého nejbližšího okolí. Je proto zapotřebí si uvědomit, že systematická podpora a plánování v sociální oblasti je jedním z klíčových faktorů, které ovlivní budoucí život občanů našeho kraje. Postupně a pomalu se daří v některých obcích dotčených krajů ohrožení sociálního vyloučení snižovat (viz srovnání indexu sociálního vyloučení obcí mezi lety 2016–2021). Vysoký index zůstává např. stále zejména v jádrových městech (centrech) regionů nebo jejich zázemí, případně dalších periferních obcích/městech.

V průměru nižší kvalita potenciálu lidí ve strukturálně postižených krajích omezuje rozvoj a proměnu místních podniků, větší počet sociálně slabých a vyloučených obyvatel představuje hůře využitelnou pracovní sílu, vyvolává lokální sociální problémy a negativně ovlivňuje image krajů. Odstraňování sociálních bariér a sociální stabilizace má dva rozměry: lidský a materiální. Oba jsou předmětem nejen tohoto pilíře, ale také pilíře „Infrastruktura a životní prostředí“ a pilíře „Potenciál lidí“. **Zejména účinnost opatření dosažení změn v pilíři Potenciál lidí budou bez současného řešení níže uvedených problémů v sociální oblasti nedostatečné.** Intervence je proto třeba věcně provázet a cíleně zajišťovat spolupůsobení intervencí (např. realizací více propojených projektů pro jedno území nebo shodnou cílovou skupinu apod.).

Lidský rozměr sociální stabilizace je zaměřen na motivaci obyvatel v dotčených krajích ke zvýšení vlastní aktivity. V této souvislosti musí být podporovány tři rozdílné skupiny, a to poněkud rozdílnými způsoby:

- **povzbudit přirozeně aktivní občany**, kteří již nyní přispívají k rozvoji regionů a kteří budou trvalými lídry a přirozenými autoritami pro ostatní obyvatele a budou se podílet na proměně krajů;
- **zvýšit motivaci pasivních jedinců**, kteří mají relativně vysoký potenciál rozvoje a mohou tvořit kritickou masu aktivních obyvatel dlouhodobě vázaných v regionu,
- pomoci **posunu sociálně vyloučených** či sociálním vyloučením ohrožených skupin obyvatel na společenském žebříčku a nabídnout jim šanci na zaměstnání, bydlení a zlepšení dalších životních podmínek (výchově a vzdělávání, dostupnosti veřejných služeb, komunitních služeb, přístupu k informacím i např. internetu ad.).

Vzhledem k tomu, že první dvě výše uvedené skupiny jsou již podpořeny v rámci pilíře D. Potenciál lidí, jsou **opatření tohoto pilíře zaměřena na osoby sociálně vyloučené či ohrožené sociálním vyloučením.** Avšak je třeba mít na paměti, že i tato skupina osob je heterogenní a nelze navrhovat plošná řešení pro

tuto skupinu jako celek. Řešením je volit opatření dle specifických skupin, a to i s ohledem na fakt, že **sociální vyloučení je problém mezigeneračně reprodukován**.

Klíčovým faktorem je zvýšení sociální soudržnosti tak, aby se společnost byla schopná rozvíjet vlastním přičiněním s minimální potřebou intervencí státu. K tomu je nezbytné uplatnit nástroje a motivační prvky k podnícení změny životního stylu obyvatel směrem k posilování vlastní odpovědnosti, zájmu o veřejné dění a aktivnímu spoluutváření vnějšího světa.

7.1 Návaznost na analýzu a predikce

1. Společným problémem ve všech třech krajích je **nízká úroveň sociokulturního kapitálu**, která souvisí s historickými společensko-ekonomickými okolnostmi vývoje krajů. Ve všech třech krajích je **nižší průměrná vzdělanost**, která spočívá zejména v nedostatečné připravenosti lidských zdrojů na potřeby trhu práce, a to jak z odborného (špatné kvalifikační zaměření), tak i z osobnostního pohledu (absence pracovních návyků, motivací, podprůměrná finanční gramotnost, nadprůměrný podíl osob zatížených exekucí, rizika rozvoje šedé ekonomiky, rizika mezigenerační reprodukce těchto aspektů). Ekonomickou výkonnost ve všech třech krajích negativně ovlivňuje **nízká podnikatelská aktivita lidí** a částečně i absence podnikatelských příležitostí. To je způsobeno kromě nižší vzdělanostní úrovně také dlouhodobou tradicí přítomnosti velkých podniků. V mentalitě místních lidí je zakořeněna nižší ochota k podnikání a větší jistoty dlouhodobého zaměstnání ve velkých podnicích. Současně jsou všechny tři kraje specifické tím, že v nich dlouhodobě působily silné a velké podniky, které ještě více posilovaly zaměstnaneckou kulturu mezi lidmi a malou ochotu riskovat.
2. **V krajích přetrvávají nízké mzdy**. Především v Moravskoslezském kraji a v Karlovarském kraji žije výrazně větší množství obyvatel s příjmy pod hranicí mediánu v ČR. Mzdy v Ústeckém kraji jsou také pod mediánem celorepublikového průměru.
3. **Obyvatelstvo stárne**, roste index stáří, zvyšuje se počet obyvatel nad 55 let věku, pro které je stále obtížnější najít zaměstnání, zvyšuje se tlak na dostupnost sociálních a zdravotních služeb.
4. Významný vliv na výše uvedené skutečnosti mají nejen **nízké mzdy**, ale i **nadprůměrná nezaměstnanost a rychlé stárnutí** obyvatel a s tím spojený nárůst počtu lidí v důchodovém věku. Přičemž nezaměstnaní a osoby v důchodovém věku jsou skupinami obyvatel nejvíce ohroženými chudobou a sociálním vyloučením. Uplatňuje se silný vliv nadprůměrného podílu osob v exekucích a související důsledky nejen na pracovní trh (šedá ekonomika), ale i na nedostupnost standardního bydlení také s riziky rozvoje šedé ekonomiky v této oblasti. Situaci umocňuje **selektivní stěhování**, kdy se do krajů stěhují skupiny nízkopříjmových obyvatel. Sociálně vyloučené lokality pak přispívají nejen k celkové negativní image krajů, ale současně zesilují další problematické jevy (nezaměstnanost, nízká vzdělanost, výskyt sociálně patologických jevů, tlak na sociální systém atd.). V krajích roste nejen chudoba a počet sociálně vyloučených lokalit a obyvatel, kteří v nich žijí, ale také počet lidí ohrožených sociálním vyloučením.
5. Nebude-li nalezeno komplexní systémové řešení, budou se sociální problémy prohlubovat. Potenciál regionu nebude využit dostatečně, naopak budou regiony absorbovat velké finanční alokace a lidské úsilí na řešení sociálních problémů a hledání ex-post řešení (místo snahy předcházení těchto problémů). I nadále bude docházet ke **stagnaci a zhoršování životní úrovně obyvatel a pokles jejich blahobytu**.

6. Ekonomika regionů bude v případě nedostatečného řešení i nadále vykazovat **malou inovační výkonnost**. Podniky se budou potýkat s nedostatkem zaměstnanců dostatečně kvalifikovaných pro uspokojení poptávky na současném i budoucím trhu práce.
7. V případě, že nedojde ke změnám v sociální oblasti, bude docházet ke snižování sociokulturního kapitálu. I nadále bude růst chudoba obyvatel i jejich nezaměstnanost, budou se rozšiřovat sociálně vyloučené lokality, a bude se tak prohlubovat sociální exkluze. Nadále bude docházet k tzv. „brain drain“, tedy odchodu vzdělaných a talentovaných lidí nebo rodin do ekonomicky výkonnějších regionů, kde si snadněji najdou dobře placenou práci. **Kraje nebudou dostatečně atraktivní** pro život, ani pro investory, což bude mít za následek snižování početního stavu populace těchto krajů, a to přirozenou i mechanickou měnou. Bude probíhat dynamické stárnutí populace a dojde k setrvání firem i regionu v aktivitách s nižší přidanou hodnotou. Tento fenomén částečně tlumí příliv válečných uprchlíků z Ukrajiny.
8. Zanedbání řešení sociální situace (i s ohledem na hospodářskou restrukturalizaci) by vedlo k zafixování stávajících kvalitativně nízkých podnikových funkcí a aktivit s nízkou přidanou hodnotou, snižování konkurenceschopnosti firem. Některé stávající firmy budou nuceny ukončit svou činnost v důsledku nedostatečné inovace a kreativity. Kraje budou generovat nízký hrubý domácí produkt (dále jen „HDP“) a bude třeba vyplácet vyšší počet sociálních dávek, tj. budou **vyšší výdaje ze státního rozpočtu**. Nebudou přicházet nové firmy a bude docházet k úbytku pracovních míst.
9. Pro sociální stabilizaci je potřeba **využít endogenní zdroje** regionů. Přesto je ale nutné zavést zesílenou intervenci z úrovně státu tak, aby se mobilizoval stávající potenciál lidských zdrojů v regionech, a to nejen jako pracovních sil, ale také jako katalyzátorů veškerých ostatních (finančních, infrastrukturních, institucionálních apod.) intervencí. **Nemusí se vždy jednat o zcela nové nástroje, mnohdy se může jednat o zesílenou intervenci jednak prostřednictvím většího objemu alokovaných finančních prostředků, ale také lepší organizací již prováděných intervencí, zejména prostřednictvím zesílené kooperace dotčených subjektů** (státu, krajů, měst, poskytovatelů sociálních služeb, zaměstnavatelů, cílových skupin).

7.2 Strategické cíle a oblasti změn

7.2.1 Strategický cíl E.1: Stabilizace sociální situace a snížení sociálních rozdílů.

Cílem je snížení počtu obyvatel ohrožených nebo postižených sociálním vyloučením, budování účinných sítí služeb v sociálně postižených lokalitách a pro specifické cílové skupiny.

Karlovarský, Moravskoslezský a Ústecký kraj se vyznačují výraznějším rozevíráním nůžek mezi vysoce příjmovými a nízkou příjmovými skupinami obyvatel, což s sebou nese velké sociální rozdíly a představuje vyšší riziko sociálního napětí. Celkovou sociální stabilitu narušují především sociálně vyloučené lokality a jevy na tyto lokality navázané. Mimo jiné mají děti narozené přímo do prostředí sociálně vyloučených lokalit nejhůřší situaci z hlediska úspěšnosti v širší společnosti a šance na zlepšení ekonomické situace⁶².

⁶² CEROP (2016): Bedekr sociálním znevýhodněním pro učitele základní školy - Vývoj osobnosti dítěte v souvislosti s prostředím. Dostupné z WWW: <http://www.cerop.cz/cs/aktivita-5/zs/zch3> k 18. 7. 2016.

Zvláštní pozornost je potřeba věnovat faktu, že se regiony potýkají s vnitřními (geografickými) disparitami. Je potřeba stabilizovat a rozvíjet periferní oblasti (jak horské či příhraniční, tak vnitřní periferie při hranicích sousedních krajů, případně i periferie jádrových měst či jejich zázemí včetně SVL), které se dosud nevyrovnaly s poválečnými změnami (odsun obyvatelstva, železná opona, zničení sídel, komunikací, celková zanedbanost apod.). Primárně jde o sídla v Krušných horách v Ústeckém a Karlovarském kraji, příhraniční periferie Šluknovsko/Rumburk/Varnsdorf v Ústeckém kraji, a dále Bruntálsko, Vítkovsko a Osoblažsko v kraji Moravskoslezském. Mezi vnitřní periferie patří Podbořansko (ÚK), rozhraní KVK a ÚK s Plzeňským krajem; v MSK dále Rýmařovsko; z regionálních či mikroregionálních center osídlení mimo jiné Ostrava, Karviná, Orlová, Havířov (MSK); Děčín, Ústí nad Labem, Most, Bílina, Litvínov, Chomutov (ÚK); Cheb (KVK).

Situaci v oblasti sociálního vyloučení sleduje a řeší Agentura pro sociální začleňování. V roce 2021 byly zpracovány analýzy rozsahu sociálního vyloučení⁶³ a šetření životních podmínek obyvatel sociálně vyloučených lokalit⁶⁴. Na území KVK se vyskytovalo 34 obcí (25 % obcí KVK) ohrožených sociálním vyloučením (index sociálního vyloučení 8 a více bodů). Za rizikové (index sociálního vyloučení 2–7 bodů) je považováno 57 obcí (43 %). Sociálním vyloučením ohrožených obcí bylo nejvíce v SO ORP Sokolov (13 obcí) a Karlovy Vary (9 obcí). V případě SO ORP Aš se pak vyskytovala jedna taková obec.

Na území ÚK se vyskytovalo 58 obcí (17 % obcí ÚK) ohrožených sociálním vyloučením. Za rizikové je považováno 183 obcí (52 %). Sociálním vyloučením ohrožených obcí bylo nejvíce v SO ORP Rumburk (7) a Kadaň (6). Jak v případě SO ORP Lovosice, tak v případě Roudnice nad Labem se vyskytovala jedna obec ohrožená z hlediska sociálního vyloučení.

Na území MSK se vyskytovalo 59 obcí (20 % obcí MSK) ohrožených sociálním vyloučením. Za rizikové je považováno 82 obcí (27 %). Sociálním vyloučením ohrožených obcí bylo nejvíce v SO ORP Bruntál (13 obcí). V případě SO ORP Frenštát pod Radhoštěm, Frýdlant nad Ostravicí a Jablunkov se pak nevyskytovala ani jedna obec ohrožená z hlediska sociálního vyloučení.

Celkově je v těchto třech krajích obcí 151 ohrožených sociálním vyloučením, což je třetina ze 450 obcí ČR v takovéto situaci. Absolutně jsou počty ohrožených obcí v rámci ČR nejvyšší v Moravskoslezském a Ústeckém kraji. V případě agregace hodnot obecních indexů je třetím nejzatíženějším Karlovarský kraj. Z šetření životních podmínek obyvatel sociálně vyloučených lokality vyplývá, že pro více jak polovinu (51 %) obyvatel je nejvyšším vzděláním ZŠ, přičemž velká část z nich ZŠ ani úspěšně nedokončila. Každý pátý obyvatel SVL (20 %) je nezaměstnaný. Každý sedmý obyvatel SVL (15 %) bydlí na ubytovně (resp. v domech, kteří oni sami anebo jiní lidé označují jako „ubytovny“). Přinejmenším každý čtvrtý respondent (24 %) uvedl, že někdo z jeho domácnosti čelí exekuci v současnosti. Přinejmenším 40 % domácností respondentů mělo zkušenost s exekucemi v minulosti. Ve 30 % domácností respondentů je čerpán příspěvek na bydlení, příspěvek na živobytí ve 23 % a doplatek na bydlení v 16 %.

Sociální situaci lze stabilizovat snižováním těchto rozdílů zamezením dalšího růstu počtu sociálně vyloučených lokalit a osob ohrožených sociálním vyloučením, a to mj. formou podpory desegregace a sociální mobility jednotlivců i rodin. **Důležitou roli hraje inkluze, nejen v oblasti školství, ale ve všech**

⁶³ Agentura pro sociální začleňování (2024): <https://www.socialni-zaclenovani.cz/socialni-vyloucení-v-cesku-rozsah-v-roce-2021/>.

⁶⁴ Agentura pro sociální začleňování (2024): <https://www.socialni-zaclenovani.cz/dokument/svl-silc/>.

aspektech veřejného života. V sociálně znevýhodněných rodinách je vzdělání přisuzována malá hodnota, což ve výsledku znamená, že děti z těchto rodin nemají kde získat smysl pro školní docházku⁶⁵. Klíčovou roli hraje osvěta a celoživotní učení. Významným prvkem je zvyšování kvality života, se kterým úzce souvisí podmínka zajištění dostupnosti a kvality veřejných služeb (**zvláštní pozornost je potřeba věnovat kvalitě a dostupnosti veřejných služeb v územích identifikovaných jako sociálně vyloučená**, ale tento požadavek se týká také regionů jako celku). Zajištěním dostupného občanského vybavení a veřejných služeb bude podpořen rozvoj těchto lokalit. Jedná se např. o zvýšení dostupnosti regionů, resp. jednotlivých mikroregionů jako celků zejména odstraňováním deficitů dopravní infrastruktury a veřejné dopravní obslužnosti, ale i o pokrytí telekomunikační sítě a dostupnost telekomunikačních služeb. Roli hraje i posilování center obslužnosti (zpravidla obce ORP, případně obcí s pověřeným obecním úřadem) těchto jednotlivých mikroregionů.

K posílení motivace občanů k zapojení do ekonomického, společenského a politického života je nutné využít místních pozitivních autorit a přirozených lídrů.⁶⁶ Dlouhodobě je nutné ve většinové společnosti bojovat proti zobecňujícím předsudkům tak, aby se sociálně vyloučené osoby po získání příslušných kompetencí mohly zapojit do ekonomických a společenských aktivit⁶⁷. Za tímto účelem je nutné pozitivně motivovat aktivní osoby a osoby s potenciálem vyšší aktivity. Zde hraje důležitou roli spravedlivá distribuce veřejných zdrojů, která by měla na jedné straně řešit sociální problémy, na druhou stranu by měla obsahovat motivační složku, která povede k vyššímu zájmu o vlastní aktivity a odstraní sklony k pasivitě i u většinové populace.

Život v komunitě by měl být vnímán jako základní lidské právo. Bude potřeba **zvýšit dostupnost samostatného bydlení** pro lidi s postižením nebo pro lidi opouštějící tzv. ústavní péči, tj. opouštějící instituce, ve kterých trávili významnou část svého života (např. v rámci procesů deinstitucionalizace nebo reformy psychiatrické péče). **V širším smyslu pak bude třeba větší nabídka dostupného bydlení.** A dále, role sociálního podnikání by měla posílit a společnosti by měly být vedeny k vyššímu zájmu na tvorbě tranzitních pracovních míst.

Snížení počtu sociálně vyloučených lokalit přispěje ke snížení sociálního napětí, když samo o sobě je, bez dalších aktivit a bez zlepšení sociální situace jejich obyvatel, vyřeší jen částečně. Budou tak vytvořeny základní podmínky pro další rozvoj regionů – aktivizace místních obyvatel ke svépomoci. Jedná se o dlouhodobý proces procházející generacemi, je úzce propojen s výchovou a vzděláváním tak, aby se stabilizoval trh práce (nabídka se blížila poptávce po práci).

Oblasti změn pro dosažení strategického cíle

V oblasti inkluze působí v České republice řada subjektů, které přinášejí, pilotně ověřují a aplikují různá řešení.

⁶⁵ CEROP (2016): Bedekr sociálním znevýhodněním pro učitele základní školy - Vývoj osobnosti dítěte v souvislosti s prostředím. Dostupné z WWW: <http://www.cerop.cz/cs/aktivita-5/zs/zch3> k 18. 7. 2016.

⁶⁶ Je zvláště důležité identifikovat pozitivní autority a vyvarovat se riziku podpory „místních bossů“. Identifikaci lídrů je proto nutné věnovat zvláštní pozornost. Za tímto účelem je nutné využít dokonalé znalosti komunit (např. s využitím organizací, které v lokalitách již nyní působí).

⁶⁷ Existuje řada programů a iniciativ na zvyšování kompetencí sociálně vyloučených osob a jejich integraci do společnosti. Je však potřeba také pracovat s druhou stranou, tedy s většinovou společností, aby byla schopna a ochotna absorbovat účastníky těchto programů a zapojovat je do běžného života. Žádoucí jsou aktivity na zvyšování akceptace a podporující destigmatizaci.

Vzhledem k tomu, že skupina sociálně vyloučených obyvatel je velmi heterogenní, je třeba přistupovat k řešení situace individuálně, nikoliv plošně. V prvé řadě je tedy třeba kontinuálně provádět **analýzu úspěšnosti dosavadních řešení**⁶⁸, resp. jejich efektivnosti v jednotlivých regionech pro zjištění účinných forem podpory těchto skupin obyvatel s ohledem na konkrétní subjektivní faktory (tzn. typy sociálně patologických jevů a jejich příčiny, demografické složení komunity, geografické faktory sociálně vyloučené lokality apod.). Vzhledem k tomu, že se jedná o problematiku, která je ovlivněna mnoha subjektivními faktory, jež se zároveň v čase proměňují, nelze kopírovat úspěšná řešení, ale je vždy nutné podrobit již ověřená řešení detailní analýze příčin a důsledků implementovaných nástrojů. Je nezbytné nabídnout aktérům v regionech podmínky pro **skutečné sociální inovace**, tedy v minimální možné míře je svazovat např. metodikami v rámci stávajících finančních možností z Evropského sociálního fondu plus. Zvýšená intenzita uplatnění nástrojů spočívá jednak ve vynaložení **většího objemu finančních prostředků**, ale zejména jejich **přesným cílením** (i na většinovou společnost za účelem umožnění přijetí sociálně vyloučených osob do vyšších sociálních pater). Při identifikaci řešení šitých na míru vzhledem k typu sociálních problémů a jejich kumulaci (různého „mixu problémů“) musí hrát klíčovou roli místní subjekty s konkrétní znalostí komunit. Těm je potřeba dát dostatečné institucionální nástroje a pravomoci pro práci s komunitou (vč. např. možnosti navrhnout „nešablonové projekty“ k financování prostřednictvím dotací).

Důležitá je **kontinuální komunitní práce v sociálně vyloučených lokalitách** (nejen s jednotlivci v rámci ad hoc definovaných cílových skupin) a posilování participace. Je potřeba trvale **budovat pocit důvěry** na základě dlouhodobé spolupráce (nejen spolupráce cílových skupin s poskytovateli sociální práce, ale společný koordinovaný postup poskytovatelů). Jak již bylo zmíněno výše, je nutné pracovat nejen izolovaně se sociálně vyloučenými skupinami, ale zároveň v rámci stejných **programů i s většinovou společností**. Tento kvalitativní posun je nutným předpokladem k hledání efektivních řešení, která neskončí pouze zvýšením kompetencí a kvalifikací jednotlivců či sociálně vyloučených skupin, ale která umožní takto nabyté kompetence také uplatnit v každodenním (pracovním) životě. **Je zapotřebí podporovat participativní přístupy při tvorbě místních strategií a strategických procesů.**

Ve spolupráci obcí, Agentury pro sociální začleňování, sociálních pracovníků a nestátních neziskových organizací pokračuje Koordinovaný přístup k sociálnímu vyloučení 2021+. Sociální začleňování je v rámci KPSV 2021+ řešeno v těchto základních tematických oblastech: bydlení, zadluženost, zaměstnanost, bezpečnost, sousedské vztahy a prevence kriminality, zdraví a vzdělávání. V souladu se Strategií pro sociální začleňování 2021–2030 byla jako průřezová témata definována přístup k sociálním službám; sociální práce, komunitní práce, podpora lokálních aktérů, skupin a autorit; rodinná politika, ohrožené děti a mládež; genderově podmíněné násilí a diskriminace a další oblasti a témata. Osvědčené postupy je potřeba v intenzivnější míře aplikovat v těchto regionech, přičemž je nutno pracovat s širěji definovanou lokalitou, s celou obcí, městem, regionem. Vzhledem ke specifické situaci v problémových regionech by byla žádoucí vyšší finanční, ale zejména metodická podpora. Mezi sociálně slabšími rodinami není ojedinělým jevem, že děti předčasně opouštějí vzdělávací systém. Rodiče také méně využívají předškolní zařízení. Přitom včasné zapojení dětí do kolektivu může významně napomoci jejich socializaci a integraci.

⁶⁸⁶⁸ Určitou informaci může poskytnout vyhodnocení programů Agentury sociálního začleňování.

Značný vliv na úspěšnost opatření mají **místní přirození lídři**⁶⁹. Ti jsou respektovanými autoritami v lokalitách a jsou klíčovým prvkem k úspěšnosti jakýchkoli zaváděných opatření. Na jejich akceptaci přijatých opatření závisí akceptace většiny obyvatel lokality. Z tohoto důvodu je nutné zavádět opatření, která vytvoří podmínky pro přirozenou samovolnou mobilizaci těchto lídrů a která podpoří k identifikaci těchto lídrů, jejich dalšímu rozvoji, cílenou práci s nimi (podpora komunitní práce, mentoring, přenos příkladů dobré praxe, „learning by doing“).

Značné rezervy jsou také v **systému sociálního zabezpečení a politiky zaměstnanosti** v ČR, který je demotivující pro práci, a to zejména pro nízko příjmové skupiny obyvatel. Vysoká koncentrace sociálně slabých skupin obyvatelstva a velké množství sociálně vyloučených jevů souvisí s vysokou úrovní nezaměstnanosti (zejména dlouhodobé) krajů. Významná část těchto osob je závislá na sociálních dávkách⁷⁰, k čemuž přispívá i skutečnost, že výše sociálních dávek je v porovnání se mzdami vyšší a nezaměstnaní nemají dostatek motivačních faktorů pro zapojení se do trhu práce. Ačkoliv Vláda ČR realizuje řadu opatření na podporu zaměstnanosti osob, opatření nejsou dostatečně účinná.⁷¹ V minulosti se osvědčila možnost využití dlouhodobě nezaměstnaných osob radnicemi pro veřejně prospěšné práce, což bylo pozitivně vnímáno jak ze strany měst a obcí, tak i ze strany mnoha osob, které prostřednictvím účasti v programu veřejně prospěšných prací získaly trvalé zaměstnání. K diskusi by byly také např. motivační prvky ve formě sociální pomoci nízkopříjmovým pracujícím.

Vztah změn / strategických témat k národním programům, strategiím, operačním programům apod.:

Ve střednědobém časovém horizontu je vhodný k využití Operační program Zaměstnanost+.

Doporučujeme **úzkou spolupráci s řídicím orgánem OP Z+** v programovém období 2021–2027 a zajištění koordinace v rámci implementace opatření OP Z+ a Mechanismu spravedlivé transformace.

Potřeba je selektovat (dle vyhodnocení dosavadní efektivnosti) a dále rozšiřovat úspěšné nástroje a modely spolupráce (např. Koordinovaný přístup k sociálnímu vyloučení 2021+ apod.).

Typová opatření

- **Sociální inovace s využitím analýz účinných řešení.** K řešení situace je potřeba přistupovat individuálně, nikoliv plošně. V prvé řadě je tedy třeba kontinuálně provádět analýzu účinných řešení, resp. jejich efektivnosti v jednotlivých regionech pro zjištění účinných forem podpory těchto skupin obyvatel s ohledem na konkrétní subjektivní faktory (tzn. typy sociálně patologických jevů a jejich příčiny, demografické složení komunity, geografické faktory sociálně vyloučené lokality apod.). Vzhledem k tomu, že se jedná o problematiku, která je ovlivněna mnoha subjektivními faktory, jež se zároveň v čase proměňují, nelze kopírovat úspěšná řešení, ale je vždy nutné podrobit již ověřená řešení detailní analýze příčin a důsledků implementovaných nástrojů. Je nezbytné nabídnout aktérům v regionech podmínky pro skutečné sociální inovace, tedy v minimální možné míře je svazovat např. metodikami v rámci stávajících finančních možností z ESF+. Osvědčená řešení je potřeba podpořit nasazením většího objemu finančních prostředků v rámci stávajících finančních nástrojů (OP Z+,

⁶⁹ Jak již bylo uvedeno výše, nesmí se zaměřovat přirození lídři s „místními bossy“, proto je potřeba věnovat značnou pozornost identifikaci aktérů s přirozenou autoritou v komunitě.

⁷⁰ Viz OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J., POSPÍŠILOVÁ, L. EDS. (2011): Atlas sociálně prostorové diferenciacie České republiky. Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha.

⁷¹ Tato část je blíže řešena v kapitole 6. Pilíř D. Potenciál lidí.

Integrovaný regionální operační program, dále jen „IROP“ apod.), příp. vytvořit vlastní národní finanční nástroj pouze pro tyto regiony.

- **Program na podporu přirozených místních lídrů** ⁷². Prostřednictvím místních subjektů pracujících se sociálně vyloučenými lokalitami hledat přirozené místní lídry a cíleně s nimi pracovat prostřednictvím mentoringu, metodou „learning by doing“, přenášením know-how apod. Z místních lídrů postupně budovat profesionály, kteří budou schopni na sebe navázat další potenciální lídry v lokalitách, a tímto způsobem působit jako katalyzátor ke zvyšování kompetencí a svépomoci.
- **Programy desegregace, akceptace a destigmatizace.** Je nutné činit kroky k desegregaci marginalizovaných skupin (**zejména v oblasti bydlení a školství**). Pro úspěšnost řešení situace sociálně vyloučených osob je třeba pracovat nejen izolovaně s nimi, ale zároveň v rámci stejných programů i s většinou společnosti. Tento kvalitativní posun je nutným předpokladem k hledání efektivních řešení, která neskončí pouze zvýšením kompetencí a kvalifikací jednotlivců či sociálně vyloučených skupin, ale která umožní takto nabyté kompetence také uplatnit v každodenním (pracovním) životě. Většinová společnost musí být schopná akceptovat osoby (a pracovní síly), které pocházejí ze sociálně vyloučených lokalit či nižších společenských příček a které se snaží o sociální posun. Cílem těchto programů by mělo být překonávání předsudků tak, aby sociálně vyloučené osoby, které si zvyšují své kompetence, osobně pocítily pozitivní posun ve své životní úrovni, a zároveň aby se většinová společnost setkávala s takovými úspěšnými příběhy, a zvyšovala tak svou toleranci. Programy akceptace lze aplikovat prostřednictvím systému sociálních služeb pro rodiny s dětmi, realizovat je lze i formou zajištění dostupnosti mateřských a předškolních center a center pro mládež, kde by se setkávaly děti ze sociálně vyloučených lokalit s dětmi z rozdílných sociálních skupin.
- **Sociální podnikání.** Finančně intenzivněji a s větší metodickou podporou podporovat účinná, z konkrétního místa vzešlá řešení, vedoucí k sociální stabilizaci. Je to jeden z nástrojů pro rozvoj sociálních podniků. Musí být taženo nejen finančními zdroji (OP Z+), ale v místních aktérech musí být také vyvolána poptávka (zvyšování know-how – úspěšné sociální podniky jako příklad apod.). Zde je vhodné uvažovat i o řešeních založených na pracovní síle s nižším vzděláním (služby, řemesla...).
- **Preventivní opatření a opatření zaměřená na řešení existující diskriminace.** Ačkoli se nejedná o nový nástroj, je klíčové i nadále intenzivně podporovat aktivity na snižování diskriminace. Dotčené regiony by mohly využívat metodickou podporu při odhalování projevů a příčin diskriminace a v projektech a aktivitách cílit na tyto příčiny. Bylo by potřeba důsledně a reálně vymáhat opatření proti diskriminaci v projektech, kde jsou dosud horizontální kritéria, mezi které potírání diskriminace patří, pojmána spíše jen formálně.
- **Programy na podporu prarodinné politiky u zaměstnavatelů.** Obdobně jako v případě škol (viz níže) i zaměstnavatelé by měli být motivováni k tomu, aby jejich zaměstnanci žili ve zdravém sociálním prostředí. Konkrétní řešení mohou být velmi pestrá (od technických řešení ve formě firemních školek, přes **měkká řešení spočívající v úpravě pracovní doby pro matky s malými dětmi**, až po socializační nástroje posilující sdílení firemních hodnot s celou rodinou zaměstnance). Zaměstnavatelé by však měli mít dostatečné podmínky k zavádění takových

⁷² Nutno striktně odlišovat přirozené lídry od „místních bossů“.

programů, což může být řešeno jak finanční podporou prostřednictvím dotovaných projektů, tak např. mentoringem napomáhajícím praktickému řešení takových programů.

- Mezi sociálně slabšími rodinami bývá častým jevem předčasné opouštění vzdělávacího systému. Měla by být realizována opatření na **udržení dětí ve školách**, vč. zařazení dětí do předškolních zařízení (což vede k rané socializaci a integraci). Vyhláška č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů, obsahuje celou řadu důvodů pro osvobození od úplaty za vzdělávání (viz § 6 odst. 6), právě s ohledem na sociální situaci zákonných zástupců (jedná se o nárokové osvobození od úplaty). V případě školního stravování je pak v kompetenci ředitele školského zařízení úplatu za školní stravování (suroviny) prominout.
- **Podpora dostupného bydlení** (včetně forem dostupného a podporovaného nájemního bydlení) představuje velkou výzvu zejména v jádrových městech krajských aglomerací, kde se problémy nedostupnosti bydlení, tržního selhání, SVL koncentrují, a to i v kontextu s negativními procesy segregace, polarizace, suburbanizace, desurbanizace a smršťování.
- Zajištění dostupného bydlení pro lidi ze sociálně vyloučených lokalit, což je klíčový prvek pro jejich stabilizaci a začlenění do společnosti. (např. tzv. program Housing first).
- **Podpora zdraví a duševního zdraví** – poskytování služeb pro zlepšení fyzického a duševního zdraví, včetně přístupu k odborníkům na duševní zdraví a podpora při překonávání sociální izolace. Situace u žáků je alarmující a vyžaduje intenzivní řešení.⁷³

7.2.2 Strategický cíl E.2: Zvýšení bezpečnosti a pocitu bezpečí.

Cílem je snížení míry kriminality v nejvíce zasažených lokalitách a zvýšení pocitu bezpečí zejména ve městech se zvýšenou migrací a proměnou demografické struktury s výraznějším zastoupením méně vzdělaného a zároveň stárnoucího obyvatelstva.

O způsobu a intenzitě zapojování do veřejného života, vč. atraktivního využívání veřejného prostoru, často rozhodují subjektivní motivace a pocity. Důležitou roli hraje pocit bezpečí, a to i bez ohledu na objektivní statistiky kriminality. Nesourodá území s velkým množstvím sociálně vyloučených lokalit, ale také s jinými (např. zanedbanými průmyslovými) místy, která vzbuzují pocity nebezpečí, mají negativní dopady na vnímání veřejného prostoru i v širším smyslu, nepřímo poškozují image krajů a zprostředkovaně mají dopady také na výkonnost regionů. Kumulace sociálně vyloučených lokalit a oblastí, které jsou vnímány jako nepříteli bezpečné nebo jenom jako zanedbané je jedním z faktorů, který posiluje sociálně stratifikovanou migraci. Mladší a vzdělanější lidé odcházejí do lépe vnímaných oblastí s více příležitostmi, protože bezpečnost je jedním z kritérií pro volbu místa pro život a práci. Do zanedbaných území s klesající cenou nemovitostí se stěhují další sociálně vyloučení. To vyžaduje intervence obcí v oblasti usměrňování jejich územního rozvoje a aktivního uplatňování bytové politiky, koncepce bydlení, aktivní správy bytového fondu (včetně vhodných akvizic) i provázání sociální a bytové politiky.

V dotčených regionech je relativně vysoká míra kriminality a projevů sociálně patologických jevů. Vedle různých závislostí (drogová závislost, alkoholismus, gamblerství) je velkým problémem lichva související s poměrně velkým množstvím osob žijících na hranicích či dokonce pod hranicí chudoby.

⁷³ Viz např. Výsledky výzkumu na ZŠ a SŠ v Ústeckém kraji: <https://www.kr-ustecky.cz/deprese-poskozovani-i-myslenky-na-sebevrazdu-vyzkum-zmapoval-problemy-mladych-lidi-v-usteckem-kraji/d-1782376>

Domácnosti se často dostávají do dluhové pasti, která končí osobním bankrotem. Tyto jevy vedou k častému zapojování do šedé ekonomiky a práce tzv. načerno.

Strategickým cílem je proto zlepšení fyzického prostředí, odstranění negativně vnímaných lokalit, přičemž se nejedná jen o sociálně vyloučené lokality, ale také např. oblasti u zanedbaných průmyslových areálů, podchody apod.

Protože jedním z cílů hospodářské restrukturalizace je stabilizace pracovního trhu a růst kvality pracovních sil, je nutno trvale zvyšovat pocit bezpečí, který zabrání „rozměňování“ území a vytváření nových ghett a naopak „preferovaných lokalit“. Z tohoto důvodu je potřeba také pečovat o fyzické prostředí tak, aby nevznikaly lokality, které samy o sobě svým charakterem přitahují kumulaci projevů sociálně patologických jevů a kriminality. **Tímto rizikem mohou ve zvýšené míře trpět místní periferie (periferní polohy měst, prostorově odloučená sídla nebo jejich části se špatnou dostupností veřejné infrastruktury) a regionální periferie**, které se z geografických důvodů vyskytují zejména v částech Ústeckého a Karlovarského kraje. Součástí strategického cíle je tedy také **snížit negativní dopady periferního umístění lokalit a snižovat významné či rostoucí vnitřní disparity krajů**.

Důležitým aspektem je trvalá prevence rizikového chování začínající už na školách, ale také od raného dětství v rodinách. Preventivní účinky mohou mít i infrastrukturní opatření (atraktivita a zpřehlednění veřejných prostranství, kamerový systém apod.).

Oblasti změn pro dosažení strategického cíle

Primární roli musí hrát prevence kriminality a sociálně patologických jevů. Stěžejní jsou návyky vybudované od raného dětství. Proto musí být pozornost zaměřena na **školy**, ale také na samotné **rodiny**. Musí být dostatečný prostor věnován výchovným funkcím vzdělávacích zařízení. Měl by být zvyšován **prostor pro výchovné aktivity**, zdůrazněna role a aktivní zapojení do výchovně-vzdělávacího procesu školních psychologů a preventistů. Měl by být poskytnut také dostatečný časový prostor pro utváření zdravých vztahů v kolektivech, aby se předešlo vzniku zárodků budoucích problémů, které stojí za vznikem rizikového chování. Toto je úkol celého školství počátku 21. století, naléhavost tohoto úkolu je výraznější v sociálně problémových regionech, ale týká se celé České republiky.

Při školách, ale i mimo ně by bylo vhodné zavedení **podpory pro rodinné a komunitní aktivity** tak, aby se dlouhodobě vytvářely zdravé vztahy ve společnosti. Může se jednat o finanční zvýhodnění akcí (rodinné vstupné apod.), ale zejména o motivační programy aktivního trávení volného času (zaměstnavatelské programy) za účelem trvalého budování zdravé komunity v sídlech.

Jedním z klíčových faktorů, který roztáčí uzavřený kruh sociálních problémů, je dluhová past, do níž se velké množství osob (a to nejen osob identifikovaných jako sociálně vyloučené) dostává. Nejde vždy o problémy způsobené objektivní finanční tísni osob, ale často nedostatečnou schopností hospodařit s disponibilními prostředky (rychlé drahé půjčky na dovolenou apod.). Finanční negramotností je postižena značná část dospělé populace, proto je potřeba se zaměřit na intenzivní osvětové kampaně k posilování **finanční gramotnosti**. Aby se těmto problémům předcházelo i do budoucna, je potřeba zahrnout finanční gramotnost do běžné výuky škol již od nejnižších vzdělávacích stupňů. Tomuto problému v nastupující generaci je potřeba předcházet výukou finanční gramotnosti ve školách. U současné dospělé populace je potřeba působit osvětou. Zároveň je potřeba důsledně vymáhat dodržování stávající legislativy a potírat manipulativní nátlakové akce prodejců.

Ke zvyšování bezpečnosti bezpochyby přispěje také **zlepšování stavu fyzického prostředí sídel**, jejich kultivace, kvalita veřejných prostranství a jejich čitelnost, přehlednost. Z hlediska bezpečnosti fyzického prostředí uplatňovat urbanistické přístupy pro zvýšení tzv. sociální kontroly (území), např. aktivizací veřejného prostoru a městského parteru (viz Jacobs). Toto je významná aktivita zejména v částech Ústeckého a Moravskoslezského kraje, které nejsou vnímány jako atraktivní. V některých lokalitách však uvedené přístupy nestačí a pro zajištění určité míry bezpečnosti a kontroly jsou potřeba další opatření – například místní stanice policie, technická řešení (veřejné osvětlení, kamerový systém, čipové vstupy do budov apod.).

Vztah změn/strategických témat k národním programům, strategiím, operačním programům apod.:

Je vhodné se vrátit k opatřením na kultivování veřejných prostor (v současnosti např. z IROP nebo ze Společné zemědělské politiky). Dále je možné využít jeden z dotačních programů Ministerstva vnitra – Program prevence kriminality na místní úrovni, který je vyhlášen dlouhodobě a podporuje např. instalaci kamerových systémů, bezpečnostních prvků a také preventivní programy a pobyty.

Typová opatření

- **Programy na rozvoj výchovné role škol.** Školám je potřeba poskytnout dostatečný prostor i pro jejich výchovnou roli. Je žádoucí podpora umožňující rozvoj zdravějších sociálních vztahů. Pokud to bude v souladu se zřizovatelskou listinou školy a představami zřizovatele, mohou působit školy jako přirozená komunitní centra. Formou projektů či podpůrných aktivit může být podporována spolupráce škol, dětí i rodičů, ale i např. místních zaměstnavatelů za účelem podněcování místní sounáležitosti.
- **Výuka a osvětové kampaně v oblasti finanční gramotnosti.** Promítnutí dané problematiky do školních vzdělávacích programů. Dospělá populace by měla být zasažena intenzivní informační kampaní na zlepšení schopnosti nakládat s disponibilními zdroji. Stav souvisí se strukturou a úrovní vzdělanosti v krajích (resp. podílem žáků/studentů v jednotlivých typech škol). KVK a ÚK spolu s okolními kraji patří k nejhorším v rámci ČR. Je třeba posílit prioritu v těchto krajích, a to v rámci středního vzdělávání z hlediska naléhavosti zejména v cílové skupině nematuritního středního odborného vzdělávání (vykazuje nejhorší – podprůměrnou úroveň finanční gramotnosti).⁷⁴
- **Projekty regenerace sídel.** Fyzický stav prostředí sídel je jednou z determinant pocitů bezpečí obyvatel, přičemž právě zejména v částech Ústeckého a Moravskoslezského kraje nejsou sídla vnímána jako atraktivní a bezpečná. Z tohoto důvodu je třeba podporovat kultivaci veřejných prostranství a komplexní humanizaci sídel, tj. zlepšovat kvalitu fyzického prostředí sídel. Za úspěšná lze považovat řešení realizovaná v předchozím programovém období formou integrovaných plánů rozvoje města (dále jen „IPRM“) financovaná na zatraktivnění sídlišť z Integrovaného operačního programu. Přínosná byla nejen díky kombinaci aktivit (fyzický stav bytových domů + veřejná prostranství), ale také koncentrací prostředků a aktivit v ucelené lokalitě (celém sídlišti). To představovalo značný kvalitativní posun celých lokalit. Obdobně

⁷⁴ Aktuální zjištění České školní inspekce v oblasti finanční gramotnosti: https://csicr.cz/CSICR/media/Prilohy/2023_p%c5%99%c3%adlohy/Dokumenty/TZ_Financi-gramotnost.pdf

řešení by bylo vhodné umožnit i nadále, přičemž se nemusí jednat pouze o zanedbané lokality určené k bydlení, ale i např. opuštěné obchodní zóny apod.⁷⁵

7.2.3 Strategický cíl E.3: Zvýšení atraktivity bydlení a zajištění kvalitní občanské vybavenosti a atraktivní nabídky služeb

Cílem je rozšířit nabídku kvalitního bydlení a občanské vybavenosti v sídlech.

V dotčených krajích, podobně jako v jiných krajích ČR, je již patrné dynamické stárnutí jejich obyvatelstva. Na demografickém stárnutí má významný podíl negativní saldo migrace (zejména mladých lidí) a snižování úrovně porodnosti. V součtu to znamená zvyšování úbytku populace přirozenou měnou, zvyšování poptávky po sociálních službách, seniorskou chudobu a nedostatek pracovní síly pro firmy. Specifický cíl je zaměřen na ovlivnění demografické reprodukce prostřednictvím stabilizace mladších ročníků v krajích a snížení/zabránění odlivu mladých lidí. Dotčené regiony se potýkají s úbytkem počtu pracovních sil (zejm. kvalifikovaných) způsobeným celkovým poklesem počtu obyvatel, především ekonomicky aktivních obyvatel. Jedním z faktorů tohoto jevu je nízká atraktivita bydlení, která je zčásti způsobena nízkou atraktivitou fyzického prostředí, nedostatkem dostupných služeb, nedostatečnou občanskou vybaveností či neodpovídající cenou nemovitostí.⁷⁶

Cílem je podporovat taková **opatření, která zamezí dalšímu rozměňování realitního trhu**. Regiony, města a obce se potýkají s chybnými kroky souvisejícími s privatizací bytového fondu, které byly příčinou vzniku mnoha sociálně vyloučených lokalit a zásadního snížení atraktivity, a tudíž i ceny bytů. Na druhou stranu se objevují lokality s vysokými cenami nemovitostí způsobující odliv střední třídy a další rozevírání nůžek. Veřejný sektor může situaci výrazně ovlivnit zajištěním dostatečné dostupnosti služeb a plánováním obytné funkce a infrastruktur ve městech procházejících procesem smršťování (plánování řízeného smršťování s promítnutím do nástrojů územního plánování i strategického plánování a bytové politiky měst; akvizice ohrožených fondů bydlení/nemovitostí, redukce bytového fondu, plánování veřejné infrastruktury v podmínkách smršťování, hospodaření měst v podmínkách smršťování), tak aby byla zachována ekonomická udržitelnost fungování veřejných služeb a infrastruktur.

Obyvatelé by měli být motivováni k setrvání v regionu na základě kvalitní, atraktivní a dostupné nabídky bydlení, a to pro všechny sociální skupiny osob ve všech typech území (město, venkov, centra, periferie). Součástí by mělo být vhodně řešené sociální bydlení, vč. např. startovacích bytů pro příchozí pracovní síly. Pomoci by měl zákon o podpoře v bydlení a jím připravované nástroje (mimo jiné kontaktní místa pro bydlení v SO ORP, systém garancí pro majitele bytů, podpora nájemníků v bytech). Je také třeba věnovat pozornost ohrožení chudobou vyvolanou zvýšením nákladů na bydlení a služeb s ní spojených, zejm. pak ohrožení energetickou chudobou (mimo jiné v souvislosti s procesy dekarbonizace EU i válkou na Ukrajině).

Na území Moravskoslezského, Ústeckého a Karlovarského kraje probíhají významné strategické procesy systémového charakteru zaměřené na zkvalitnění života občanů, kteří žijí v podmínkách

⁷⁵ Využití např. výstupů z výzkumu z oblasti Územní management smršťování měst – metodika pro plánování obytné funkce a infrastruktur ve městech procházejících procesem smršťování (<http://smrstovani.mapovyportal.cz/>) a Revitalizace městských obytných celků sídlištního typu s důrazem na řešení prostorového uspořádání).

⁷⁶ Občanská vybavenost a nabídka služeb je předmětem řešení pilíře Infrastruktura.

institucionální péče. Jedná se o procesy deinstitucionalizace pobytových sociálních služeb, reformy péče o duševní zdraví (reforma psychiatrické péče) a transformace a vytváření zařízení pro děti do tří let v Moravskoslezském kraji. Konkrétně jde o lidi schopné života v přirozeném prostředí s možností využití běžných zdrojů dostupných v komunitě. V rámci svých možností jsou schopni participovat na běžném životě občanské společnosti, včetně návratu na trh práce a zapojení do běžného občanského života. I tyto osoby při návratu do přirozeného prostředí potřebují zajistit kvalitní bydlení, které jim umožní zapojení do běžného života.

Oblasti změn pro dosažení strategického cíle

Na základě některých chybných kroků v předchozích letech při privatizaci bytového fondu došlo v některých sídlech k víceméně řízené devastaci sídlišť. Ačkoli města, kraje a stát mají jen omezené možnosti k řešení takto vzniklých problémů, je nutné, aby byl nastaven **koordinovaný přístup státu, příslušné obce, vlastníků bytového fondu k narovnání situace**. Je vhodné strategická rozhodnutí vzájemně konzultovat, předjímat dopady rozhodnutí a hledat optimální řešení. Je třeba pokračovat v programech, které úspěšně revitalizovaly vybraná sídliště v minulých letech (vč. sociálních aspektů) tak, jak probíhaly např. v IPRM IOP 5.2 v předchozím programovém období. Tímto způsobem je možné alespoň částečně narovnat předchozí nesprávná rozhodnutí a zabránit další devastaci bytového fondu a emigraci obyvatel.

Za účelem posilování sociální stabilizace (zabránění vzniku nových sociálně vyloučených lokalit) je potřeba podporovat vznik **sociálních bytů** pro všechny typy cílových skupin. Zde je nutná motivační podpora státu nejen směrem k obcím, ale také směrem k vlastníkům bytového fondu. Zároveň je nutné nastavit takový systém, který znemožní „obchodování s chudobou“ v bytovnách. Zde by mohl pomoci zákon o podpoře v bydlení a v něm obsažené nástroje. Současně je vhodné využít poznatků z uskutečněných výzkumných projektů vztahujících se k tématu.⁷⁷

Současným trendem je realizace tzv. dostupného bydlení. Státní fond podpory investic (SFPI) spadající pod MMR spouští v roce 2023 program Nájemní bydlení na výstavbu nájemních bytů. Chystá se i zákon o podpoře bydlení. Je nutné najít motivační nástroje pro vlastníky bytového fondu a využít dotačních programů, kdy výstavbu sociálních bytů umožňuje IROP kvůli podpoře socioekonomického začlenění marginalizovaných komunit, domácností s nízkými příjmy a znevýhodněných skupin včetně osob se zvláštními potřebami, pomocí integrovaných opatření, včetně bydlení a sociálních služeb.

Typová opatření

- **Spolupráce aktérů v oblasti bydlení.** Na základě některých chybných kroků v předchozích letech při privatizaci bytového fondu došlo v některých sídlech k víceméně řízené devastaci sídlišť. Ačkoli města, kraje a stát mají jen omezené možnosti k řešení takto vzniklých problémů, je nutné, aby byl nastaven koordinovaný přístup státu, příslušné obce, vlastníků bytového fondu k narovnání situace a předcházení obdobných nežádoucích postupů v budoucnu. Je vhodné strategická rozhodnutí vzájemně konzultovat, předjímat dopady

⁷⁷ Územní management smršťování měst – metodika MMR pro plánování obytné funkce a infrastruktur ve městech procházejících procesem smršťování, metodika MMR Revitalizace městských obytných celků sídlištního typu s důrazem na řešení prostorového uspořádání. Metodika MPSV – Sociální bydlení – příprava projektů, (12/2017, FA ČVUT, Sociologický ústav AV ČR, Masarykův ústav vyšších studií ČVUT); Metodika identifikace tržního selhání v oblasti bydlení (Sociologický ústav AV ČR, FA ČVUT, 2017); Udržitelné a dostupné bydlení ve strategických plánech sídel (2018-2019); metodika MMR Uplatňování principů univerzálního designu a celoživotního bydlení v bytové výstavbě (01/2022) (výstup TA ČR BETA2 TIRBMMR823).

rozhodnutí a hledat optimální řešení. Všichni dotčení aktéři by měli být motivováni k místním partnerstvím (město, vlastník bytového fondu, zaměstnavatel, poskytovatel sociálních služeb, kraj, stát). Motivací může být např. zefektivnění komunálních služeb, vytváření osadních výborů apod. Je třeba pokračovat v programech, které úspěšně revitalizovaly vybraná sídliště v minulých letech (vč. sociálních aspektů) tak, jak probíhaly např. v IPRM IOP 5.2 v předchozím programovém období. Tímto způsobem je možné alespoň částečně narovnat předchozí nesprávná rozhodnutí a zabránit další devastaci bytového fondu a emigraci obyvatel.

- **Startovací a motivační byty.** Spoluprací zaměstnavatelů, státu, kraje a obcí by měly být vytipovány vhodné cílové skupiny, které je žádoucí přivést do regionu, a zároveň vybudovat motivační byty či umožnit zvýhodněné nájemné pro přitažení kvalifikované pracovní síly (souvisí s Talent managementem)
- **Dostupné a atraktivní bydlení.** Podpora výstavby dostupného bydlení dotačními prostředky, avšak formou motivace vlastníkům bytového fondu (např. za vybudovaný byt dotace na společné prostory apod.). **Podpora obnovy bytového fondu** s cílem snížení počtu neobydlených bytů a zvýšení atraktivity bydlení.
- **Přístup ke kvalitním veřejným službám.** Cílem by mělo být zajistit dostatečnou síť veřejných služeb zejména v oblasti sociální, a to zejména v periferních nebo venkovských územích krajů, jako jsou horské oblasti či příhraničí. Důležitou roli hraje také kvalita a dostupnost kulturních institucí a organizací.

7.2.4 Strategický cíl E.4: Zvýšení patriotismu a aktivního životního stylu.

Cílem je posílit regionální identitu, zlepšit zapojení obyvatel do života regionu a participaci na správě věcí veřejných.

Ke stabilizaci trhu práce a produktivity regionu přispívá míra ztotožnění obyvatel (a pracovních sil) s regionem. Patriotističtí obyvatelé s citovým vztahem ke svému regionu jsou schopni více tlumit hospodářské výkyvy a překonávat krátkodobé krize a problémová období. Osoby se zdravým životním stylem a místní patrioti mají také vyšší zájem o rozvoj regionu a aktivně se zapojují do ekonomických i neekonomických aktivit. Nad určitou kritickou hranici patriotismu či v opačném případě apatie má toto hromadné chování konkrétní projevy, které se odrážejí v regionu jako celku. To významnou měrou přispívá k jeho image, která může být pozitivně či negativně vnímána také ze strany potenciálních investorů.

Vzhledem k historickým souvislostem (poválečné vysídlení původního obyvatelstva) je míra patriotismu v dotčených regionech výrazně nižší, sociální vazby mezi obyvateli jsou zpřetrhány, což se negativně projevuje ve větší pasivitě obyvatel, ale také vede k vyšší toleranci k devastaci veřejných prostranství, nižší udržitelnosti trvalých hodnot apod.

Cílem je nastartovat procesy k trvalému podporování vztahu obyvatel k místu tak, aby měli (oni sami i následně další generace) stále hlubší vztah k regionu, a osobně se tak zasazovali o jeho dlouhodobý rozvoj se schopností odhalit a nerespektovat krátkodobě výhodná, avšak dlouhodobě negativní řešení ve všech oblastech života, ale především s ohledem na hospodářské aktivity. To by mělo vést také k uvážené restrukturalizaci hospodářství.

Klíčovým úkolem pak také je, aby lidé, kteří mají o rozvoj regionu zájem a aktivně se do jeho dění zapojují, či k tomu mají potenciál, z regionu neodcházeli. Jak je již uvedeno v předchozí kapitole, kromě

dostupného a atraktivního bydlení je nutné zajistit pro obyvatele dostatek kvalitních služeb a občanskou vybavenost. Realizace aktivních občanů v rámci místních komunit, kulturních či společensky prospěšných aktivit též podpoří zvyšování kvality života v regionu a vytvoří podmínky pro aktivitu dalších obyvatel.

Oblasti změn pro dosažení strategického cíle

V Ústeckém, Karlovarském i Moravskoslezském kraji je nižší podíl rodáků než v ostatních krajích ČR. Je zde i velký počet potomků lidí (druhá generace), kteří oblast doosídlovali po odsunu Němců. U těchto potomků nemusí existovat tak vysoká sounáležitost s regionem. Dále pak s rozvojem těžby a těžkého průmyslu se zdejší sídla mnohonásobně zvětšila obyvatelstvem z jiných částí ČSSR. V neposlední řadě, zejména na Severozápadě, došlo ke stěhování zejména slovenských Romů. Míra identifikace a pocit zodpovědnosti za region je zde tudíž nižší než v regionech, kde žijí rodiny již po několik generací. Aby obyvatelé získávali trvalý vztah ke svému domovu, je jednak nutné, aby zde prožili klíčové okamžiky svého života (vystudování, narození dětí apod.), a jednak je potřeba systematicky **podporovat identifikaci s regionem**. Toho může být dosaženo zdůrazňováním pozitivních hodnot, které se k regionu váží (ať už historických, tak současných).

Jedná se o dlouhodobý a trvalý proces, který, bude-li úspěšný, povede k větší míře ochoty setrvávat v regionu i v případě nepříznivých životních situací (dočasná nezaměstnanost apod.) a do regionu se vracet (např. po ukončení studia jinde). **Identifikaci obyvatel s regionem významnou měrou posilují také kulturní organizace a instituce, jejichž podpora tak, aby mohly rozvíjet svou činnost a pomáhat k image regionů, je žádoucí.**

Také image regionu je určitou zpětnou vazbou, kterou obyvatelé v regionu dostávají (např. od svých přátel z jiného regionu). Proto je nutno **podporovat pozitivní image regionů** prostřednictvím aktivit státu, zejména ve smyslu mediálních zpráv vyvracejících zažitě, i když skutečnosti neodpovídající stereotypy (např. šedivý region se znečištěným ovzduším, město v ruském vlastnictví apod.). Soustředěnými aktivitami státu, kraje, obcí, marketingových společností, destinačních agentur a podniků je potřeba posilovat dobré jméno regionů, což povede k vyššímu respektu vůči daným regionům, a tudíž k vyššímu patriotismu občanů. Aktivity směřující k podpoře pozitivního vnímání strukturálně postižených regionů by následně mohly přispět i k nárůstu počtu návštěvníků v krajích a v souvislosti s tím i ke zvýšení počtu pracovních míst v cestovním ruchu.

Důležité jsou také endogenní faktory, zejména fungující komunity, které připoutávají jednotlivce k místu. Je potřeba podporovat aktivity občanské společnosti, finančně, organizačně a formou propagace **spolkovou činnost a další komunitní aktivity**.

Vztah změn/strategických témat k národním programům, strategiím, operačním programům apod.:

Inspiraci lze hledat v aktivitách podporovaných ze Společné zemědělské politiky a zejména z činnosti tzv. místních akčních skupin.

Typová opatření

- **Výuka k občanství.** Ačkoli občanská výchova je běžnou součástí vzdělávacích plánů, je potřeba ji modernizovat tak, aby byla pro žáky atraktivní a zážitková. Je nutné ji zaměřit na budování vztahu k vlastní lokalitě, podporovat v dětech budování vztahu k místu, kde se narodily, kde vyrůstali jejich rodiče apod. V rámci toho je potřeba zdůrazňovat místní současné autority, zdůrazňovat roli významných historických osobností, patronů měst

a událostí, podporovat místní tradice apod. Součástí by mělo být podněcování zájmu dětí a mládeže o veřejné dění (od místních iniciativ až po např. celostátní politiku). Vhodné je např. rozšiřovat již osvědčené aktivity tzv. studentských parlamentů, které by však neměly mít teoretický charakter a žáci by měli vidět reálné důsledky vlastních rozhodnutí na své nejbližší okolí (tzn. zahrnutí studentských parlamentů do procesu rozhodování města/obce).

- **Podpora lokálních značek a výrobců.** Projekty na propagaci místních produktů, ožívování historických úspěšných značek⁷⁸.
- **Podpora místních a regionálních kulturních organizací a institucí.** Kulturní instituce zvyšují jak identifikaci občanů s regionem, tak image regionu navenek. Je vhodné rozvíjet činnost zavedených kulturních organizací, podporovat jejich kulturní činnost a jejich působení v regionu i mimo region (propagace, účast na mezinárodních festivalech apod.).
- **Marketingové kampaně.** S cílem překonávat stereotypy ve vnímání regionů, poukazovat na atraktivitu, úspěšné příběhy apod.
- **Projekty na podporu sounáležitosti.** Aby obyvatelé získávali trvalý vztah ke svému domovu, je jednak nutné, aby zde prožili klíčové okamžiky svého života (vystudování, narození dětí apod.), a jednak je potřeba systematicky podporovat identifikaci s regionem. Toho může být dosaženo zdůrazňováním pozitivních hodnot, které se k regionu váží (ať už historických, tak současných). Jedná se o dlouhodobý a trvalý proces, který, bude-li úspěšný, povede k větší míře ochoty setrávat v regionu i v případě nepříznivých životních situací (dočasná nezaměstnanost apod.) a do regionu se vracet (např. po ukončení studia jinde). V sociálně ohrožených regionech se jeví jako významné vytvořit národní program na podporu sounáležitosti zaměřený nejen na děti a mládež, ale na celé rodiny i dospělou populaci (např. ochotnické divadelní spolky). Endogenní faktory, zejména fungující komunity, jsou významným prvkem, který může pomoci připoutat jednotlivce k místu.
- **Podporování participativních aktivit občanů při strategických plánovacích procesech.** Identifikace občanů se životním prostředím, které je obklopuje, je přímo úměrná možnostem toto životní prostředí ovlivňovat. Je zapotřebí občanům kraje umožnit aktivní participaci při přípravě strategických plánovacích procesů, což přinese větší motivaci občanů se na plánovaných opatřeních podílet a realizovat je. Je zapotřebí učinit participativní přístupy běžnou praxí spolupráce místních systémů a občanů kraje.

⁷⁸ Např. z pohledu posilování patriotizmu velmi úspěšný projekt v Ústí nad Labem: Slavné lokální značky